

I.4. FEJEZET – A TERMÉSZETVÉDELEM JOGI RENDSZERE*

BÁNYAI KRISZTINA** – OLAJOS ISTVÁN***

I.4.1. A természetvédelem és a környezetvédelem elhatárolása

Az ember biológiai és társadalmi lény. Mint társadalmi lény a legnagyobb mértékben járul hozzá, hogy a föld természetes adottságait átalakítsa, mint biológiai lény ugyanakkor ezen a bolygón él, és ha a magatartásával károsítja a saját környezetét, akkor a saját életterét pusztíthatja el. A termelés és a fogyasztás az ember létének alapvető kategóriáivá váltak, mely tevékenységekhez az ember a természetes környezetet egyre nagyobb mértékben változtatja meg, nem véletlen tehát hogy napjaink fontos problémájává vált a természet, a környezet értékeinek védelme, az ökoszisztéma, a biodiverzitás és a természeti értékek továbbörökítése és fenntarthatósága. A természetvédelem és a környezetvédelem viszonyának megállapítása érdekes kérdés. Egyesek szerint az előbbi ez utóbbinak a részét képezi csakúgy, mint a földvédelem vagy vízvédelem, mint környezetvédelmi terület. Annak ellenére, hogy a természetvédelem korábban intézményesült a környezetvédelemnél, mégis a környezetvédelem az, amelynek jelentőségéről manapság sokat hallani, míg a természetvédelemről úgy vélik, hogy az a területi védettség és a fajvédelem kérdései mellett a veszélyeztetett fajok védelme és a különleges területek – például barlang vagy láp védelmének – kérdéseire koncentrálnak. Ha gyakorlatiasak vagyunk, mondhatjuk, hogy a természetvédelemben van védetté nyilvánítás, a környezetvédelemben nincs. A természetvédelemnek célja és feladata, hogy a természet különleges értékeit a jövő nemzedékek számára eredeti állapotában őrizze meg. A környezetvédelemben az emberi tevékenységek következtében létrejött ártalmak megelőzése és elhárítása a fő cél, és olyan, az ember alkotta természethez kötődő kérdések is a látóterébe kerültek, mint az épített környezet, a zajszennyezés vagy fényszennyezés témaköre. A természetvédelemnek jogfilozófiai vetületei is lehetnek abban az értelemben, hogy a *ius naturalis* a természetjogi alapvetületben közelített a természeti jelenségekhez is, és védettségük alapelveit is ebből merítette. A két terület egymáshoz való viszonyát egymást kiegészítő módon is értelmezhetjük, hiszen a természetvédelem és környezetvédelem tevékenységét és stratégiáját össze kell hangolni az egymásra hatásuk függvényében úgy, ahogy az egymással összefüggő ökoszisztémák kapcsolatban vannak egymással, hiszen a környezet használatával összefüggő károk globális jelentőségűek is lehetnek, elég ha csak a klímaváltozás hatásaira gondolunk.

---

* Bányai Krisztina – Olajos István: A természetvédelem jogi rendszere. In: Raisz Anikó (szerk.) (2022). *Környezetjog – Különös rész*. Miskolci Egyetemi Kiadó, Miskolc, 72–87. http://doi.org/10.53707/2021.ra.kornykul_i4.

** Bányai Krisztina, PhD, dr. jur.; Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Főügyészség, főügyészségi ügyész; ORCID: 0000-0003-4941-5410.

*** Olajos István, PhD, dr. jur.; Miskolci Egyetem, egyetemi docens.

I.4.2. Természetvédelem nemzetközi kitekintésben

A természet védelmének kérdései nemzetközi együttműködés keretében is felmerül, hiszen a természeti értékek védelme nem egy országra tartozik, a természeti értékek nem állnak meg az államhatárnál. Nemzetközi két- és sokoldalú egyezmények születtek már a XIX. század elejétől a halászatra vagy a vadon élő állatfajok védelmére. 1958-ban elfogadták az egyezményt a nyílt tengerekről, 1959-ben az Antarktisz Egyezmény, a tengerek szennyezésének megelőzéséről létrejött a Londoni Egyezmény, de kiemelendő a Ramsari Egyezmény (1971), ami egy élőhelyvédelmi és veszélyeztetett fajokkal foglalkozó élővilágvédelmi egyezmény. Az 1970-es évektől folyamatosan gyarapodott a nemzetközi egyezmények száma, és egyre szélesebb körű együttműködést igyekeztek elérni olyan területeken is, mint a kulturális és természeti örökség védelme, a levegőszennyezés (Genf, 1979) majd az 1980-as években az ózonréteg védelme és a veszélyes hulladékok kerültek előtérbe, mint környezeti veszélyek. Az országhatárokon át terjedő környezeti hatások vizsgálatáról a '90-es évekre megállapodás született (Espoo, 1991) és létrejött az ENSZ új intézménye, a Fenntartható Fejlődés Bizottsága (1993).

A teljesség igénye nélkül kiemelendő a Klímaváltozási Egyezmény, egy olyan biodiverzitás egyezmény, amit az ENSZ égisze alatt 1992-ben fogadtak el Rio de Janeiróban és 1993. december 29-től lépett hatályba. Külön kiemelés érdemel a nemzetközi éghajlatváltozási politikát korábban meghatározó Kiotói Egyezmény (1997), amely az Európai Unió környezetvédelmi Akcióprogramjának közös környezeti politikai feladataira is hatással volt a fenntartható fejlődés igénye mentén. Ezt követően született a Párizsi éghajlatvédelmi keretegyezmény (2015) ami 2020-ban lép hatályba a 2020 utáni időszakra vonatkozóan. Ennek témája főként a klímaváltozás vagy klímaingadozás (attól függően, hogy utólag miként lehet értékelni). A részes államok közreműködésével egyetemes klímamegállapodásként igyekeznek a globális felmelegedést lehetőség szerint 1,5 °C eltérési érték alá csökkenteni.

A természetvédelem két fő irányvonala a területi védelem és a fajok védelme. A területi védelem a terület jogi védelem alá helyezését jelenti. Létezik egy nemzetközi osztályozási rendszer, mely olyan kategóriákba sorolta a védett természeti területeket, mint nemzeti park, tájvédelmi körzet, természetvédelmi terület, természeti emlék, bioszféra-rezervátum, geopark, különleges védelmi területek és erdőrezervátum. Az UNESCO 1972-ben Párizsban tartott csúcskonferenciáján alapította meg a világörökség-védelmi kategóriát, melybe hazai területek is besorolást kaptak, mint például Budapest Duna-parti látképe, a Hortobágyi Nemzeti Park, Tokaj történelmi borvidéke vagy az Aggteleki-karszt. Fő célkitűzés a világörökségi helyszínek megóvása, megőrzése a későbbi generációk számára. Az ENSZ Környezetvédelmi Programja (UNEP) és az Európai Unió aktuális környezetvédelmi Akcióprogramjai és direktívái mindig az aktuális természetvédelmi és környezetvédelmi témákkal foglalkoznak.

I.4.3. Természetvédelem Magyarországon

I.4.3.1. Történeti kitekintés

Magyarországon a természetvédelem történetének első fontos állomása a Hortobágyi Nemzeti Park 1973. évi alapítása. Magyarország történelmében már a XV. századtól voltak törekvések az erdők és bányaterületek védelmére, valamint a vadászat és a madarászat szabályozására, majd Herman Ottó munkássága következtében 1893-ban megalakult a Magyar Ornitológiai Központ. Az első önálló természetvédelmi törvény a módosításokkal mai napig hatályos 1996. évi LIII. törvény (a továbbiakban: Tvt.). Ezt közvetlen megelőzően született meg a környezet védelmének általános szabályairól szóló 1995. évi LIII. törvény (a továbbiakban: Kt.) amely egy kerettörvény és a Tvt. háttérjogszabályának is tekintendő, mivel a Tvt. 3. § (2) bekezdése kimondja, hogy a természetvédelemmel összefüggő, a Tvt.-ben nem szabályozott kérdésekre a Kt. rendelkezéseit kell alkalmazni. Az Országgyűlés fogadja el a Nemzeti Környezetvédelmi Programot, és létezik a Tvt. 53. § (1) bekezdése értelmében a Nemzeti Környezetvédelmi Program részét képező Nemzeti Természetvédelmi Alapterv.

I.4.3.2. A hatályos jogi szabályozás

Védett, fokozottan védett és speciális természetvédelmi területek

A Tvt. célja a természeti értékek és területek, tájak, valamint azok természeti rendszereinek, biológiai sokféleségének általános védelme, megismerésének és fenntartható használatának elősegítése, továbbá a társadalom egészséges, esztétikus természet iránti igényének kielégítése; valamint a természetvédelem hagyományainak megóvása, eredményeinek továbbfejlesztése, a természeti értékek és területek kiemelt oltalma, megőrzése, fenntartása és fejlesztése. Ez magában foglalja a tájvédelmet, a vadon élő élővilág általános védelmét, a természeti területek, az élőhelyek általános, valamint a földtani természeti értékek általános védelmét és a természetvédelem felelősségi rendszerének kialakítását.

A tájvédelem azon területek védelme, amelyek külön természetvédelmi oltalom alatt nem állnak, ilyenek a jellegzetes tájkép, az esztétikai természeti értékek megőrzése, a táj jellegéhez igazodó épületek és építmények védelme, valamint a rekultiváció kérdései. Magyarország első tájvédelmi körzete a Tihanyi Tájvédelmi Körzet, melyet 1952-ben jelöltek ki. A vadon élő állatvilág védelme kiterjed az élőhelyek védelmére, a vadon élő szervezetek állományai, életközösségei védelmére a biológiai sokféleség fenntartása érdekében. Tilos a vadon élő élővilág befogása, gyűjtése, kínzása, pusztítása, genetikai állományuk mesterséges megváltoztatása. Új élő szervezetek növény- és állatföldrajzi telepítését engedélyezni csak akkor lehet, ha az nem veszélyezteti az őshonos fajokat, illetve azok környezetét. A vadászható, illetve halászható vagy horgászható fajok védelmét tilalmakkal és korlátozásokkal szabályozhatja a felelős miniszter a természetvédelmi hatóság kezdeményezésére. A természeti területek körének meghatározásánál a természetvédelmi hatóság hivatalból

kezdemenyezi a természeti terület kijelölését, majd annak tényét az ingatlan-nyilvántartásba be kell jegyeztetni.

Az élőhelyek általános védelme fenntartható használatot jelent, ami tartami meghatározottsággal (tartamosságot), természetkímélő módszerek alkalmazásával és a biológiai sokféleség védelmével valósítható meg. Ez kiterjed az erdőtelepítések, a gyepgazdálkodás, valamint a vízfolyások és tavak parkjainak vizes élőhelyek védelme érdekében történő megőrzésére.

A földtani természeti értékek általános védelme kiterjed a földtani, felszíni képződményekre, ásványokra, ásványtársulásokra és ősmaradványokra. Tilos az ásványok, ásványtársulások és ősmaradványok jogellenes károsítása, valamint a karsztos kőzetből álló felszínen a karsztos kőzet, a karsztvíz szennyezése vagy állapotának megváltoztatása.

Természeti területet országos jelentőségű terület esetén a miniszter, helyi jelentőségű terület esetén az illetékes települési önkormányzat (Budapesten a Fővárosi Önkormányzat) nyilvánít védetté. A védetté nyilvánításra bárki javaslatot tehet, az előkészítést az igazgatóság végzi. A törvény erejénél fogva, azaz ex lege védelem alatt áll valamennyi forrás, láp, barlang, víznyelő, szikes tó, kunhalom és földvár. Ezek ugyanis eleve országos jelentőségűnek minősülnek, nyilván az kérdés, hogy ezen jogi kategóriák pontosan milyen tartalmat takarnak. A védetté nyilvánítás tényét be kell jegyeztetni az ingatlan-nyilvántartásba. A védett, illetve fokozottan védett területre figyelmeztető táblát kell kihelyezni, amit a terület tulajdonosának tűrnie kell.

A védett természeti terület a nemzeti park, a tájvédelmi körzet, a természetvédelmi terület és a természeti emlék. Miniszter tudományos célokra tudományos rezervátumot is kijelölhet, illetve egy adott természeti területet bioszféra-rezervátummá vagy erdőrezervátummá, illetve vadászterületet különleges rendeltetésű vadászterületté nyilváníthat. A védett természeti területet szükség esetén védőövezettel kell ellátni. Valamennyi védett természeti területre természetvédelmi kezelési tervet kell készíteni, melyet tízévenként felül kell vizsgálni. A nemzeti park az ország jellegzetes, természeti adottságaiban lényegesen meg nem változtatott, olyan nagyobb kiterjedésű területe, melynek elsődleges rendeltetése a különleges jelentőségű, természetes növény- és állattani, földtani, víztani, tájképi és kultúrtörténeti értékek védelme, a biológiai sokféleség és természeti rendszerek zavartalan működésének fenntartása, az oktatás, a tudományos kutatás és a felüdülés elősegítése. Magyarországon tíz nemzeti park létezik, melyeket nemzeti park-igazgatóságok működtetnek a működési területükhöz tartozó tájvédelmi körzetekkel és országos természetvédelmi területekkel együtt.

Speciális védelmet élveznek a Natura 2000 természetvédelmi területek, melyek az Európai Közösség Natura 2000 hálózatába tartozó különleges természetmegőrzési, különleges madárvédelmi és kiemelt jelentőségű különleges természetmegőrzési területek. Ezen területeket a kormány jelöli ki, és teszi közzé, valamint határozza meg az e területekre vonatkozó szabályokat.

A természetvédelem intézményrendszere

A természetvédelem működésében részt vesz a miniszter, az államigazgatási szervek és a jegyző (főjegyző). Az állam vagyonkezelői jogának gyakorlójaként a nemzeti park igazgatósága és a települési önkormányzat és a megyei önkormányzat is kap a természetvédelemhez kapcsolódó feladatokat. A természetvédelmi hatóságnak széles körű tevékenységi köre van: korlátozhat, megtilthat, felfüggeszthet bizonyos tevékenységeket, eltilthatja a védett természeti terület károsítása veszélyeztetése vagy zavarása esetén a jogellenes magatartás tanúsítóját. A természetvédelmi hatóság az engedélyezési tevékenysége mellett szakhatóságként is közreműködik, például a Natura 2000 területre közvetlen kihatással lévő vagy azt közvetlenül érintő más hatósági eljárás során.

A természeti értékek és területek őrzése megóvása érdekében természetvédelmi és mezőőri őrszolgálat működik, ami polgári természetőri szolgálattal is kiegészülhet. Természetvédelmi őrt az önkormányzatok és a nemzeti park-igazgatóságok is foglalkoztathatnak. Feladatuk a természetvédelmi területek, nemzeti parkok felügyelete, védelme, ellenőrzése valamint gondoskodnak az előírt szabályok betartatásáról. A természetvédelmi őr és az önkormányzati természetvédelmi őr jogköre a helyszíni bírságolásra is kiterjed egyes szabálysértések esetén.¹ A természetvédelmi információs rendszer és a nyilvánosság részvétele biztosítja az átláthatóságot. A Tvt. a védett természeti értékek és területek megőrzését állami támogatás nyújtásával, adókedvezmény biztosításával és a természetkímélő gazdálkodást segítő hitelrendszerrel is támogatni rendeli.

Aki a természeti érték állagára, állapotára veszélyt jelentő tevékenységet folytat, illetve veszélyes anyagot használ, úgy biztosíték adására köteles, illetve környezetvédelmi biztosítás kötésére kötelezhető. A természetvédelmi hatóság kártalanítást fizethet, ha a védett állatfaj egyedeinek kártétele az ő mulasztása vagy tevékenysége következtében állt be. A természetvédelmi hatóság engedélyezési tevékenységet folytat, az engedély határozott időtartamra, de legfeljebb tíz évre adható, ami legfeljebb tíz évvel hosszabbítható meg. A természetvédelmi hatósági eljárásokban a védett természeti területek természetvédelmi kezeléséért felelős szerv ügyfélnek minősül, ha az eljárás a feladatkörét és működési területét érinti. A természetvédelmi hatósági engedélyezési eljárásokban az ügyintézési határidő 90 nap, míg a természetvédelmi szakhatóság az állásfoglalását a megkeresés beérkezését követő naptól számított 21 napon belül köteles megadni.

A természetvédelem szankciórendszere

A természet védelméhez különböző felelősségi formák tartoznak, melyekhez meghatározott szankciórendszer kapcsolódik. A felelősségi alakzatok és a szankciók a

---

¹ Például csendháborítás, köztisztasági szabálysértés vagy vízszennyezés szabálysértése esetén, de 2016. július 10-től akár fémkereső műszer jogellenes használata szabálysértése elkövetésénél is.

jogszabályi előírásoktól való eltérés esetén kerülnek előtérbe és közigazgatási jogi, polgári jogi és büntetőjogi konzekvenciái is lehetnek.

A közigazgatási jogi szankciórendszer keretében a természetvédelmi hatóság *korlátozhatja, felfüggesztheti vagy megtilthatja* a védett természeti értéket és területet károsító vagy súlyosan veszélyeztető tevékenységeket.² Védett természeti érték, terület közvetlen vagy súlyos sérelme, veszélyeztetése vagy a Natura 2000 területen élő közösségi jelentőségű faj állományának vagy élőhelyének veszélyeztetése esetén rendelkezhet a hatósági határozat azonnali végrehajthatóvá nyilvánításáról. A természetvédelmi hatóság a jogellenesen szerzett, illetve birtokban tartott védett, továbbá az Európai Közösségben természetvédelmi szempontból jelentős természeti értéket – ha az nem áll állami tulajdonban – zár alá veszi és elkobozza. Ha a természeti érték állami tulajdonban áll, akkor azt a természetvédelmi hatóság zár alá veszi és az állam tulajdonosi jogait gyakorló szerv döntéséig az igazgatóság gondoskodik a megőrzéséről.³

Aki tevékenységével vagy mulasztásával a természet védelmét szolgáló jogszabály, illetve egyedi határozat előírásait megsérti, a védett természeti értéket jogellenesen veszélyezteteti károsítja, elpusztítja, rongálja vagy abban kárt okoz, illetve a védett természeti területet továbbá a barlangot jogellenesen megváltoztatja, átalakítja vagy azzal a védelem céljából össze nem egyeztethető tevékenységet folytat, illetve a védett élő szervezetet jelentős mértékben zavarja, valamint ha a természetvédelmi hatósági engedélyéhez, hozzájárulásához kötött tevékenységet ezen engedély vagy hozzájárulás nélkül, esetleg attól eltérően végez, *természetvédelmi bírságot* köteles fizetni. A bírságot a természetvédelmi hatóság szabja ki. A bírság kiszabására a természetvédelmi hatóságnak a cselekményről való tudomásszerzéstől számított egy éven túl nincs lehetősége, de az objektív elévülési idő öt év, azaz az elkövetéstől számított öt éven túl nem szabható ki bírság. Ez alól kivétel, ha a cselekmény jogszerűtlen állapot fenntartásával valósul meg, ebben az esetben az elévülés mindaddig nem kezdődik meg, amíg a jogszerűtlen állapot fennáll. A természetvédelmi bírság ugyanakkor nem mentesít a büntetőjogi vagy polgári jogi kártérítési felelősség alól, valamint a tevékenység korlátozására, felfüggesztésére nincs kihatással. Külön szabályozza a Tvt. az idegenhonos inváziós fajokkal kapcsolatos bírság lehetőségét.⁴

A természet védelmére vonatkozó jogszabályok, egyedi hatósági előírások megszegése folytán okozott *kárért való felelősségre* a Polgári Törvénykönyv fokozott veszéllyel járó tevékenységre vonatkozó szabályai vonatkoznak.⁵

A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) a XXIII. fejezetében külön címszó alatt sorolja fel a környezet és természet elleni

---

² Tvt. 78. § (1)–(2) bek.

³ Tvt. 78. § (4) bek.

⁴ Tvt. 80. § és 80/A. §.

⁵ Tvt. 81. §, A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 6:535. § [A veszélyes üzemi felelősség] (1) bekezdése szerint aki fokozott veszéllyel járó tevékenységet folytat, köteles az ebből eredő kárt megtéríteni. Mentesül a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy a kárt olyan elháríthatatlan ok idézte elő, amely a fokozott veszéllyel járó tevékenység körén kívül esik. Lásd a bírói gyakorlatról Ábrahám 2015, 65–78.

bűncselekményeket. E körben tizenegy tényállást tartalmaz: környezetkárosítás, természetkárosítás, állatkínzás, orvvadászat, orvhalászat, tiltott állatviadal szervezése, a hulladékgyűjtés rendjének megsértése, ózonréteget lebontó anyaggal visszaélés, radioaktív anyaggal visszaélés, nukleáris létesítmény üzemeltetésével visszaélés és az atomenergia alkalmazásával visszaélés. Ezek közül az orvvadászat és orvhalászat tipikusan a közigazgatási engedélyezési rendszerhez kötődik, mivel engedély nélkül, annak korlátait átlépve vagy tilalmi időben, tiltott eszközzel vagy tiltott módon történő vadászatot, illetve halászatot szankcionál. Ezen felül az orvvadászat tényállása a kíméleti területen élő vad, valamint a fokozottan védett vagy védett gerinces állat elejtésére vagy elfogására irányuló tevékenységre is vonatkozik.

A Btk. 242. és 243. §§-aiban található a természetkárosítás bűncselekményi tényállása, ami keretdiszpozíció, mivel más jogszabályok töltik meg tartalommal. A természetkárosítás tényállásával szankcionálja a jogalkotó a jogellenes magatartásokat. A bűncselekmény elkövetési tárgya egyrészt a védett fajok egyedei, másrészt a védett területek. Az elkövetési magatartások ennek megfelelően a védett fajok egyedei tekintetében: megszerzés, tartás, forgalomba hozatal, behozatal, kivitel, átvitel, kereskedés, károsítás, elpusztítás, míg a területek tekintetében a jelentős mértékű megváltoztatás. A bűncselekmény alanya bárki lehet, van alapesete és minősített esete, a cselekményhez jellemzően szándékosság kapcsolódik, de enyhébb alakzata gondatlanságból is elkövethető. A természetkárosítás tényállása szerint aki *a)* fokozottan védett élő szervezet egyedét, *b)* védett élő szervezet vagy az Európai Unióban természetvédelmi szempontból jelentős növény- vagy állatfaj egyedeit, feltéve, hogy azok külön jogszabályban meghatározott, pénzben kifejezett értékének együttes összege eléri a fokozottan védett élő szervezet egyedei esetében megállapított, pénzben kifejezett legalacsonyabb értéket, *c)* a vadon élő állat- és növényfajok számára kereskedelmük szabályozása által biztosított védelemről szóló EK tanácsi rendelet A és B melléklete hatálya alá tartozó élő szervezet egyedét jogellenesen megszerzi, tartja, forgalomba hozza, az ország területére behozza, onnan kiviszi, azon átszállítja, azzal kereskedik, illetve azt károsítja vagy elpusztítja, büntetett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. Minősített eset – a büntetési tétele egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztés – ha a természetkárosítás az élő szervezet egyedeinek olyan mértékű pusztulását okozza, *a)* hogy az az elpusztított élő szervezet egyedeinek külön jogszabályban meghatározott, pénzben kifejezett értékének együttes összege eléri a fokozottan védett élő szervezet egyedei esetében megállapított, pénzben kifejezett legmagasabb érték kétszeresét, *b)* amely az élő szervezet állományának fennmaradását veszélyezteti. Enyhébben bírálendő el, és csak vétséget valósít meg a gondatlan elkövető, két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

A Btk. 243. §-a a speciálisan védett területeken elkövetett jogellenes magatartásokat rendeli büntetni. Így aki a Natura 2000 területet, védett barlangot, védett természeti területet vagy védett élő szervezetek életközösségét, illetve azok élőhelyét jogellenesen jelentős mértékben megváltoztatja, büntetett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. Minősített eset – a büntetési tétele egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztés – ha a természetkárosítás a Natura 2000 terület, a védett barlang, a védett természeti terület vagy a védett élő szervezetek életközössége,

illetve azok élőhelye jelentős károsodását vagy megsemmisülését okozza. Van enyhébben bírálendő gondatlan alakzata. A Btk. említett tényállásainak fogalmait a Tvt. fogalomrendszere alapján kell érteni.⁶

A szabálysértési tényállások között is található természetvédelemmel kapcsolatos elkövetési magatartások. A szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. törvény (a továbbiakban: Szabs. tv.) 187. §-ában foglalt tényállás szerint természetvédelmi szabálysértést követ el aki *a*) a természetvédelmi államigazgatási szerv engedélyéhez vagy szakhatósági hozzájárulásához kötött tevékenységet engedély vagy szakhatósági hozzájárulás nélkül, vagy az engedélytől, szakhatósági hozzájárulástól eltérő módon végez vagy végeztet, vagy bejelentési kötelezettségének nem tesz eleget, *b*) természeti területen – beleértve a védett természeti, Natura 2000 területet is – a természetvédelmi célokkal össze nem egyeztethető tevékenységet folytat, szemetel, a területet más módon szennyezi, tiltott helyen tartózkodik, engedély nélkül tüzet rak, *c*) védett élő szervezet egyedét, származékát vagy barlangi képződményt jogellenesen megrongál, elvisz vagy elpusztít, illetve védett vagy fokozottan védett állatfaj egyedét életvékenységében jelentős mértékben zavar. E szabálysértés elkövetőjére a természetvédelmi őr, az önkormányzati természetvédelmi őr is szabhat ki helyszíni bírságot.

Csendháborítás szabálysértését követi el az, aki a természeti és védett területen indokolatlanul zajt okoz, amely zaj alkalmas arra, hogy a természeti vagy a védett természeti értéket zavarja.⁷ Köztisztasági szabálysértésnek minősül, ha valaki települési hulladékot a közterületen engedély nélkül lerak, elhelyez, vagy nem a kijelölt lerakóhelyen rak le vagy helyez el. Ha ez természeti vagy védett természeti területen történik meg, akkor a természetvédelmi őr, illetve a helyi jelentőségű védett természeti területen az önkormányzati természetvédelmi őr, továbbá az önkormányzat közigazgatási területéhez tartozó termőföldeken a mezőőr is szabhat ki helyszíni bírságot.⁸ De bajba kerülhet az is, aki a tűzgyújtási előírásokat megszegi, ez esetben ugyanis erdőrendészeti szabálysértés miatt⁹ a természeti, a védett természeti vagy a Natura 2000 területen a természetvédelmi őr, a helyi jelentőségű védett természeti területen pedig az önkormányzati természetvédelmi őr szabhat ki helyszíni bírságot.

Az *ügyész* büntetőjogi, polgári jogi illetve közigazgatási jogi szempontból rendelkezik hatáskörrel a természetvédelem kérdéseiben. Így a Büntető Törvénykönyvben meghatározott környezet és természet elleni bűncselekmények miatt az állam büntetőhatalmának érvényesítőjeként és képviselőjeként jár el, míg polgári jogi jogkörében természeti érték, terület valamint védett természeti terület veszélyeztetése,

⁶ A természetvédelmi tényállások európai alapkérdéseiről lásd: Görgényi 2018, 46–62.; vö. Ligeti 2008, 18.; Kovács 2005, 123–132.; Laczi 2006, 577–590.; Farkas 2007, 483–507.; Kóhalmi 2009, 42–63.; Görgényi 2011, 94–105.

⁷ Szabs. tv. 195. § (1) bek.: Aki lakott területen, az ott levő épületben, vagy az ahhoz tartozó telken, tömegközlekedési eszközön, továbbá természeti és védett természeti területen indokolatlanul zajt okoz, amely alkalmas arra, hogy mások nyugalmát, illetve a természeti vagy a védett természeti értéket zavarja, szabálysértést követ el.

⁸ Szabs. tv. 196. § (2)–(3) bek.

⁹ Szabs. tv. 242. § (2a)–(3) bek.

illetve károsítása esetén keresetet indíthat a tevékenységtől való eltiltás, illetőleg a tevékenységgel okozott kár megtérítése iránt. Ezen felül az ügyész a természetvédelmi közigazgatási hatóságok eljárásai és döntései törvényességének biztosításában működik közre az ügyészségről szóló 2011. évi CLXIII. törvény (Ütv.) rendelkezései szerint.¹⁰

1.4.3.3. Speciális területek a természetvédelmi oltalom szempontjából

A területvédelem által használt védettségi kategóriák

I. Nemzeti park: Az ország jellegzetes, természeti adottságaiban lényegesen meg nem változtatott, olyan nagyobb kiterjedésű területe, amelynek elsődleges rendeltetése a különleges jelentőségű, természetes növény- és állattani, földtani, víztani, tájképi és kultúrtörténeti értékek védelme, a biológiai sokféleség és természeti rendszerek zavartalan működésének fenntartása, az oktatás, a tudományos kutatás és a felüdülés elősegítése. Jelenleg hazánkban 10 nemzeti park üzemel, mely alaptevékenysége mellett folyamatosan turisztikai tevékenységeket is szervez, és területén ellenőrzi a speciális földhasználati előírások betartását. A nemzeti parkokhoz szorosan kötődnek az alábbi fogalmak:

Bioszféra-rezervátum: Nemzeti parkot, tájvédelmi körzetet, természetvédelmi területet, vagy azok meghatározott részét – ha az nemzetközileg kiemelkedő tudományos értéket képvisel – a környezetvédelemért felelős miniszter jogszabályban, nemzetközi kötelezettségvállalásainkkal összhangban bioszféra-rezervátummá minősíthet. Erdőrezervátum: Olyan természetes vagy természetközeli állapotú erdőterület, amelyet a környezetvédelemért felelős miniszter, jogszabályban erdőrezervátummá nyilvánít az erdei életközösség megóvása, a természetes folyamatok szabad érvényesülése, továbbá ezek kutatása érdekében.

Magterület: Olyan terület, amelyet bioszféra-rezervátumon vagy erdőrezervátumon belül a kiemelkedő természetvédelmi érték közvetlen megóvására kell kijelölni.¹¹

II. Tájvédelmi körzet: Az ország jellegzetes természeti, tájképi adottságokban gazdag nagyobb, általában összefüggő területe, tájrészlete, ahol az ember és természet kölcsönhatása esztétikai, kulturális és melynek természeti szempontból jól megkülönböztethető jelleget alakított ki, és elsődleges rendeltetése a tájképi és a természeti értékek megőrzése.¹²

---

¹⁰ Ütv. 29. § (1) bek.: Az ügyész ellenőrzi a közigazgatási hatóságok, valamint – a bíróságok és a választott bíróságok kivételével – a jogvitát elbíráló szervek által hozott egyedi, bíróság által felül nem bírált jogerős, végleges vagy végrehajtható döntések, valamint hatósági intézkedések törvényességét.

¹¹ Olajos 2006, 135.

¹² Olajos 2006, 135.

III. Természetvédelmi terület: Az ország jellegzetes és különleges természeti értékekben gazdag, kisebb összefüggő területe, amelynek elsődleges rendeltetése egy vagy több természeti érték, illetve ezek összefüggő rendszerének a védelme. Az ex lege védett láp, szikes tó természetvédelmi területnek minősül.¹³

IV. Védett természeti terület: A természetvédelmi törvény (ebben az esetben van szó ex lege védett területekről) vagy más jogszabály (miniszteri vagy önkormányzati rendelet) által védetté vagy fokozottan védetté nyilvánított (kiemelt természetvédelmi oltalomban részesülő) földterület.

Védőövezet: Egy olyan terület, amellyel a védett természeti területet kell – szükség esetén – ellátni. A védőövezet rendeltetése, hogy megakadályozza vagy mérsékelje azoknak a tevékenységeknek a hatását, amelyek a védett természeti terület állapotát vagy rendeltetését kedvezőtlenül befolyásolnák. A védőövezet kiterjedéséről a védettséget kimondó jogszabályban kell rendelkezni.¹⁴

A védett természetvédelmi terület kívánt célállapotát és az ehhez szükséges természetvédelmi kezelést már a védettséget létrehozó jogszabály is rögzíti, de részletesen a kezelési tervben kell róla rendelkezni. Minden védett természeti területre és az ezeken folytatott tevékenységekre is természetvédelmi kezelési tervet kell létrehozni, melyet 10 évenként felül kell vizsgálni. A védett természeti területek állapotának fenntartására irányul. Nem nyereségorientált vagyongazdálkodási tevékenység, melynek elsődleges célja a természeti értékek életfeltételeinek biztosítása.

A magántulajdonos a saját tulajdonában lévő ingatlanon nem gazdálkodhat szabadon, és az ezzel járó termelékiesést nem kapja meg kártalanítás formájában. A védett természeti területek vagy állami vagy magántulajdonban vannak.¹⁵ Ha állami tulajdonról van szó a természetvédelmi célú gazdálkodást a természetvédelmi hatóság vagy saját maga végzi vagy haszonbérlet útján végezteti. Ha magántulajdonban áll az adott terület, akkor vagy maga a védettséget létrehozó jogszabály írja elő a kötött gazdálkodást, vagy egyedi határozatban dönt erről a nemzeti park igazgatósága.¹⁶

A természetes állapotban lévő átmeneti védettséget élvező területek

Ezen területek jogi védelmének első lépései a földértékelés továbbfejlesztése kapcsán alakult ki. Az 1999-ben létrejött, majd többször átalakított Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program célja a környezet- és természetvédelem, a mezőgazdálkodás és a vidékfejlesztés összehangolása. Két programrészből áll: (1) A horizontális programra az ország bármely részéről lehet pályázni. (2) A zonális programokban csak

---

¹³ Olajos 2006, 136.

¹⁴ Olajos 2006, 136.

¹⁵ Márkus 1995, 2–3.

¹⁶ Szalai 2020, 119–120.

érzékeny természeti területekkel rendelkező, érdekelt pályázók vehetnek részt. Az értékelés során a területhasználatot meghatározó tényezők a föld természeti értékelése (aranykorona-érték, talajértékszám, termőhelyi értékszám) a terület kitétsége és éghajlata, valamint a legfontosabb növényeink klímáparaméterei. Ezen felül a talaj morfológiai és biológiai összetétele, a felszíni vizeink partmenti sávjai, a nemzetközileg is jelentős madárvonuló területek (lásd Ramsari Egyezmény), valamint a természeti védettségbe történő besorolás, illetve a felszíni és felszín alatti vizek állapota. Ahol a föld természeti értékei meghaladják az agrárértékeket, ott csak természetközeli gazdálkodás lehetséges. Ezek a területek alkotják a nemzeti parkok magterületeit, ahol gazdálkodás nem, csak a természetvédelmet elősegítő gazdálkodás (karbantartás, kaszálás) lehetséges. Ahol a földrészlet agrár- és környezeti pontjai kiegyenlítik egymást, ott a területet környezetvédelmi pufferzónákba sorolják. Itt kemikáliák használata nélküli növényvédelem, biogazdálkodás lehetséges, legeltetés esetén meghatározzák a maximális állatlétszámot a területen.¹⁷ Ezen területeknél 1994 óta arra kell törekedni, hogy állami tulajdonban álljanak, és a kezelői jogot nemzeti parkok gyakorolják, úgy, hogy a természetvédelmi szempontokra figyelemmel meghatározzák a használat kereteit. Ezen természetközeli területeket többször is megpróbálták az állami agrárpolitika érdekében kivonni a természetvédelmi kezelés alól. Először a kárpótlási törvényben a kárpótlási és tagi földalapok aranykorona-hiányának enyhítésére használták fel.¹⁸ Az Alkotmánybíróság mindig tudatosan kiállt a természetvédelem intézményes kereteinek védelmében, és a visszalépés tilalmára hivatkozva¹⁹ (lásd a környezetvédelem és az Alaptörvény kapcsolatára leírtakat) jogalkotói fellépést írt elő ezen területek védettségi szintjének helyreállítására. Az Alaptörvény elfogadása után ez az alkotmánybírósági álláspont csak erősödött. A visszalépés tilalmának elvét a Alkotmánybíróság 2017-es határozatában²⁰ a megelőzés elvének kiterjesztett értelmezése,²¹ valamint az uniós jogharmonizációs kötelezettségeink is erősítették. Az Alkotmánybíróság ezen elvek érvényesülését nem látta biztosítottak az agrárkormányzat azon intézkedésében,

¹⁷ Az agrár-környezetgazdálkodás irodalmára lásd: Ángyán – Podmaniczky – Ónodi 2003, 3–12.; Pálvölgyi 2006, 8–9.; Dömsödi 2007, 26–33.; Szilágyi 2008, 3–18.; Farkas Csamangó 2008, 151–182.; Gyarmati 2006, 52–59.; Csák – Olajos 2008, 31–42.; Szilágyi 2010, 3–48.; Horváth 2012, 107–127.; Csák 2012, 423–433.; Csák 2013, 73–86.; Martincsek – Molnár – Mozsai – Podmaniczky – Skutai – Tóth 2015, 232–242.

¹⁸ Sulcz 2009.

¹⁹ A visszalépés tilalmának értelmezéséről lásd: Fodor 2006, 109–131.; Halmos 2015, 3.; Bándi 2017, 159–181.; Csák, 2009.; valamint a terület teljes monografikus értékeléséről lásd: Fodor 2006, 106–163.

²⁰ 27/2017. (X. 25.) AB határozat a Nemzeti Földalapról szóló 2010. évi LXXXVII. törvény 28. §-ának a Nemzeti Földalapról szóló 2010. évi LXXXVII. törvény módosításáról szóló 2016. évi CVII. törvény 1. §-ával megállapított módosításával kapcsolatos mulasztásban megnyilvánuló alaptörvény-ellenesség megállapításáról, valamint a Nemzeti Földalapról szóló 2010. évi LXXXVII. törvény 28. § és 38. §-a és a „Földet a gazdáknak!” Programról szóló 2016. évi CVI. törvény alaptörvény-ellenességének megállapítására és megsemmisítésére irányuló indítvány elutasításáról.

²¹ Olajos 2018, 157–173.

mely minden állami föld vagyongazdálkodási jogát az akkori földalapról a Nemzeti Földalap használatába adta volna. A természetközeli területek fogalomrendszere a természetvédelmi törvény alapján a következő:

Természeti terület: Átmeneti kategória a védett és nem védett területek között, amelyet elsősorban természetközeli állapotok jellemeznek, tehát a benne lejátszódó folyamatokat többségükben az önszabályozás jellemzi, így közvetlen emberi beavatkozás nélkül is fennmaradnak. Természeti területnek minősül, ha természetközeli állapotban van: az erdő, gyep, nádas, művelési ágú termőföld; a művelés alól kivettként nyilvántartott földterület, ha nem építmény elhelyezésére szolgál, vagy ha természetvédelmi törvény hatálybalépésekor, jogerősen jóváhagyott bányászati műszaki üzemi terv alapján nem áll bányaművelés alatt; a mező- és erdőgazdasági hasznosításra alkalmatlan földterület.

Érzékeny természeti területek (ÉTT): Olyan extenzív művelés alatt álló természeti (ökológiai) szempontból érzékeny termőföldek, amelyek a természetkímélő gazdálkodási módok megőrzését, fenntartását, ezáltal az élőhelyek védelmét, a biológiai sokféleség fennmaradását, a tájképi és kultúrtörténeti értékek megőrzését szolgálják. Az érzékeny természeti területek védelmét szolgálja az uniós jogharmonizáció alapján bevezetett Natura 2000 – lényegét tekintve egy európai léptékű – ökológiai hálózat. A hálózat ún. *különleges természetmegőrzési területekből, különleges madárvédelmi területekből és kiemelt jelentőségű különleges természetmegőrzési területekből* áll össze, amelyeket hazánkban a madár- és élőhelyvédelmi közösségi irányelv implementálására szolgáló magyar jogszabály alapján kell kijelölni. A kijelölés eredetileg miniszteri rendeletben történt, mely központi átvezetési kérelemre néhány évvel később került átvezetésre az ingatlan-nyilvántartásba.²²

Elővásárlási jog a védett természeti értékek és területek tulajdonjog-változásakor: A természeti védettség alatt álló területek elidegenítése esetén, a magyar államot, összhangban a Fftv.-vel elővásárlási jog illeti meg, amelyet a nemzetipark-igazgatóság útján jogosult gyakorolni. E mellett fennálló önkormányzati elővásárlási jog: helyi jelentőségű védett természeti terület esetében, a környezetvédelmi hatóságot követően.²³

Ökológiai és zöldfolyosó: Természetes (ökológiai folyosó) és mesterségesen kialakított (zöldfolyosó) földterületek, (erdő-, gyep-) sávok és élőhelymozaikok láncolata,

---

²² A NATURA 2000-rel kapcsolatos források a következők: Tilki 2017, 72–88.; C-301/12, Közigazgatási-Gazdasági Döntvénytár, 2016/3, 54–59. Az EMVAból finanszírozott Natura 2000 területet érintő kompenzációs támogatás iránti kérelem visszavonására az alkalmazásában és hatályában elsőbbséget élvező EK rendeleti szabályokat kell alkalmazni, mivel a tagállami jogszabály súlyosabb kötelezettségeket ír elő a kérelmező számára: Kúria Kfv. IV. 35 403/2013, Közigazgatási-Gazdasági Döntvénytár, 2015/3, 5–7.; Mertens 2013, 187–208.; Cseke 2011, 10–11.

²³ Lásd Olajos 2018, 163–169.

amely biológiai kapcsolatot biztosít vagy ezt elősegíti a különböző természetvédelmi szempontból jelentős területek, illetve állat- és növényfajok populációi között. A zöldfolyosókat a környezetvédelemért felelős miniszter rendeletben jelöli ki. A kijelöléssel létrejött ökológiai folyosót a kijelölő rendelet alapján, az érintett ingatlanok tulajdoni lapjára, mint jogi jelleget, központi kérelem alapján vezették fel.

Ökológiai hálózat a védett természeti területek, a védett természeti területek védőövezete, a Natura 2000 területek, az érzékeny természeti területek és a természeti területek ökológiai és zöldfolyosókkal biztosított biológiai kapcsolatainak egységes elnevezését jelenti. Az ökológiai hálózatot nem kell külön kijelölni. A zöldfolyosók kijelölésével, vagyis a hivatkozott kategóriákba (védett természeti terület, védett természeti terület védőövezete, Natura 2000 terület, érzékeny természeti terület, természeti terület) tartozó egyes területek közötti biológiai kapcsolat létesítésével a hálózat létrejön.²⁴

1.4.3.4. Fajvédelem

A fajok sokfélesége, a biológiai változatosság veszélyben van, mivel az idők folyamán már több állatfaj kipusztult, de napjainkban, amikor az ember rohamosan szorítja ki a természetes élőhelyéről a különböző fajokat elfoglalva az életterüket, még inkább felgyorsult a fajok kipusztulásának esélye és üteme. A Nemzetközi Természetvédelmi Unió (IUCN) az ún. vörös könyvében foglalta össze a veszélyeztetett élőlényeket. A fajok változatosságának csökkenésével sérül a biodiverzitás az élőhelyek csökkenésével, a szennyezés és az emberi termelés következményeképpen. A tengereket, óceánokat hosszú lebomlási idejű műanyagok szennyezik, a közlekedés globalizáltsága miatt idegen, nem őshonos, invazív fajok jelennek meg, kiszorítva őshonos fajokat.²⁵ Az Európai Parlament és Tanács 2014. október 22-i 1143/2014/EU rendelete az idegenhonos inváziós fajok betelepítésének vagy behurcolásának és terjedésének megelőzéséről és kezeléséről a „szennyező fizet” környezetvédelmi elvével összhangban igyekszik szabályozni, megelőzni és minimalizálni az ebből eredő természeti hátrányokat és károkat. A Tvt. előírja, hogy a védett növény és állatfaj egyede állami tulajdonban áll.²⁶ Tilos a védett növényfajok egyedeinek veszélyeztetése, engedély nélküli elpusztítása, károsítása, élőhelyeinek veszélyeztetése, károsítása. A fokozottan védett növényfaj esetén negyedének, virágának, termésének, vagy szaporításra alkalmas szervének eltávolításához, elpusztítására, megszerzéséhez a természetvédelmi hatóság engedélye szükséges, ilyen engedély csak természetvédelmi vagy más közérdekből adható. Ugyancsak tilos a védett állatfajok egyedi megzavarása, károsítása, kínzása, elpusztítása, szaporodásának és más élettevékenységének veszélyeztetése, lakó-, élő-, táplálkozó-, költő-, pihenő- vagy búvóhelyeinek lerombolása, károsítása.²⁷ Minden tevékenységhez a természetvédelmi hatóság engedélye szükséges, a fokozottan védett növényfajok vagy

---

²⁴ Baranyi – Tóth 2005, 100.

²⁵ Lásd például az Európában megjelenő igen kártékony harlekin katicákat.

²⁶ Tvt. 68. § (2) bek.

²⁷ Tvt. 42–43. §§.

állatfajok esetén engedély csak természetvédelmi vagy más közérdekből adható. Még az állatgyűjtemények, állatkertek, illetve vadon élő védett állatok tartására, idomítására szolgáló létesítmények, telephelyek kialakításához, fenntartásához és üzemeltetéséhez is hatósági engedély szükséges.²⁸ Ezt az engedélyt az állategészségügyi hatóság adhatja ki.

A védett állatfaj és növényfaj egyedének károsítása veszélyeztetése vagy jogellenes zavarása esetén a természetvédelmi hatóság eltiltja az ilyen magatartás tanúsítóját a tevékenység folytatásáról, és ha a tevékenységét engedély alapján végzi, úgy az engedélyezési eljárást ismételten lefolytatja. A természetvédelmi hatóság a fokozottan védett élő szervezetek élőhelyén, valamint az élőhelyek körül használati és gazdálkodási korlátozást rendelhet el. Külön törvényi védelmet élveznek az állatfajok keresztezéséből származó hibrid egyedek és a régi hazai őshonos fajok és fajták. A Kormány rendeletben állapítja meg a védett és a közösségi jelentőségű fajok védelmére, tartására, bemutatására és hasznosítására vonatkozó részletes szabályokat.²⁹ A fajvédelem területileg természetközeli magterületek, ökológiai folyosók, pufferezónák kijelölésével biztosítható.³⁰

Irodalomjegyzék

- [1] Ábrahám Judit (2015). Az emberi környezetet veszélyeztető tevékenységgel okozott kár hazai gyakorlatban. *Iustum Aequum Salutare* 11 (4), 65–78. <http://ias.jak.ppke.hu/hir/ias/20154sz/04.pdf>
- [2] Ángyán József – Podmaniczky László – Ónodi Gábor (2003). Agrár-környezetgazdálkodás és vidékfejlesztés: az európai agrárfinanszírozás új útja a gyakorló gazda szemszögéből. *Falu Város Régió* 2003/8, 3–12.
- [3] Bándi Gyula (2017). Környezeti értékek, valamint a visszalépés tilalmának értelmezése. *Iustum Aequum Salutare* 13 (2), 159–181.
- [4] Baranyi Tamás – Tóth Katalin (2005). Természetvédelem. In: Olajos István – Szilágyi János Ede (szerk.). *Agrár- és környezetjog alapjai*. Miskolci Egyetemi Kiadó, Miskolc.
- [5] Cordula Mertens (2013). Playing at multiple levels in biodiversity governance: The case of Hungarian ENGOs in Natura 2000. *Society and Economy* 35 (2), 187–208.

---

²⁸ Nevelő 2005, 69.

²⁹ 348/2006. (XII. 23.) Korm. rendelet a védett állatfajok védelmére, tartására, hasznosítására és bemutatására vonatkozó részletes szabályokról.

³⁰ Bár van, aki eszközként használja az ilyen védett zóna, pl. a fajfüggő ökológiai folyosó (adott esetben egy költőhely) bejegyeztetését annak érdekében, hogy egy bizonyos területen megakadályozza a gazdasági termelést, tehát nem minden esetben nemes cél húzódik a háttérben, ami nehezíti a természetvédelem valódi érvényre jutását.

- [6] Csák Csilla (2009). *Környezetjog*. Miskolc, Novotni Kiadó.
- [7] Csák Csilla (2012). Cross compliance, avagy környezetvédelem a támogatás feltételeként. *Publicationes Universitatis Miskolcensis. Sectio Juridica et Politica* 30 (2), 423–433.
- [8] Csák Csilla (2013). A fenntartható természeti erőforrás-gazdálkodás jogi szabályozása. *Műszaki földtudományi közlemények* 84 (2), 72–86.
- [9] Csák Csilla – Olajos István (2008). The application of the single payment by national administrations and national courts. *Agrár- és Környezetjog* 3 (5), 31–42.
- [10] Cseke Hajnalka (2011). Zöld a pácban – Az Audi és a Natura 2000. *Figyelő* 55 (30), 10–11.
- [11] Dömsödi János (2007). A földértékelés, földminősítés módszertani elemzése, rendszerezése, továbbfejlesztése. *Geodézia és Kartográfia* 59 (3), 26–33.
- [12] Farkas Ákos (2007). Az Európai Unió büntetőjog fejlődésének újabb állomásai. In: *Tanulmányok Dr. Dr. h.c. Horváth Tibor professor emeritus 80. születésnapja tiszteletére*. Bűnügyi Tudományi Közlemények 8, Miskolc, Bíbor Kiadó.
- [13] Farkas Csamangó Erika (2008). Az agrár-környezetgazdálkodás alapjai. *Acta Universitatis Szegediensis: Acta juridica et politica* 2008/1–17, 151–182.
- [14] Fodor László (2006). A visszalépés tilalmának értelmezése a környezetvédelmi szabályozás körében. *Collectio Iuridica Universitatis Debreceniensis* 2006/6, 109–131.
- [15] Fodor László (2006). *Környezetvédelem az alkotmányban*. Debrecen, Gondolat Kiadó.
- [16] Görgényi Ilona (2011). A környezetvédelmi büntetőjog megújulása az új évzredben. *Miskolci Jogi Szemle*, 2011. évi különszám, 94–105.
- [17] Görgényi Ilona (2018). Protection of the environment through criminal law considering the european standards. *Agrár- és Környezetjog* 2018/25, 46–80.,
- [18] Gyarmati Ágnes (2006). Az agrár-környezetgazdálkodás támogatása a Nemzeti Vidékfejlesztési Terv bevezetése kapcsán. *Acta Agraria Debreceniensis* 2006/20, 52–59.
- [19] Halmos Gergő (2015). Ne legyen visszalépés! *Madártávlat* 22 (2), 3.
- [20] Horváth Gergely (2012). Gondnokság – Az agrár-környezetjog funkciója és felépítése. *Jog, Állam, Politika* 2012/2, 107–128.
- [21] Kovács Ágnes (2005). A környezet büntetőjogi védelmének közösségi szabályairól. *Belügyi Szemle* 53 (5), 123–132.

- [22] Kóhalmi László (2009). Az európai környezeti büntetőjog fejlődési irányai és problémái. *Rendészeti Szemle* 57/1, 42–63.
- [23] Laczi Beáta (2006). „Irányelv kontra kerethatározat”, környezetvédelmi büntetőjogi szabályozás az Európai Unióban. *Magyar Jog*, 53 (10), 577–590.
- [24] Ligeti Miklós (2008). Környezetvédelmi büntetőjog. In: Kondorosi Ferenc – Ligeti Katalin (szerk.). *Az európai büntetőjog kézikönyve*. Budapest, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, 2008.
- [25] Márkus Ferenc (1995). Természetvédelem magántulajdonú földterületeken – Természetvédelmi szolgalmi jog. *Madártávlat*, 2 (1), 2–3.
- [26] Marticsék József – Molnár Dániel – Mozsgai Katalin – Podmaniczky László – Skutai Julianna – Tóth Péter (2015). Az agrárkörnyezetgazdálkodási támogatási rendszer fejlesztési lehetőségei. (Hogyan tovább agrárkörnyezetgazdálkodás?) *Természetvédelmi Közlemények* 21. kötet, 232–243.
- [27] Olajos, István (2018). The special asset management right of nature conservation areas, the principal of the prohibition of regression and the conflict with the ownership right in connection with the management of state-owned areas, *Agrár- és Környezetjog* 13 (25), 157–189.
<https://doi.org/10.21029/JAEL.2018.25.157>.
- [28] Olajos István (szerk.) (2007). *Agrárjog gyakorlat II*. Egyetemi jegyzet, Novotni Kiadó, Miskolc.
- [29] Pálvölgyi Kálmán (2006). Mit tehet az agrár-környezetgazdálkodásban (AKG) résztvevő gazdálkodó, ha nem tudja, vagy nem akarja vállalni a szerződésben foglalt kötelezettségeit? *Agrárágazat* 2006/8, 8–9.
- [30] Sulcz Andrea (2009). *A részarány-földtulajdon és a természetvédelem problémás kapcsolódási pontjai*. <https://adoc.pub/dr-sulcz-andrea-a-reszarany-fld-tulajdon-es-a-termeszetvedele.html>.
- [31] Szalai Károly (2020). Erdészet, agrárium, természetvédelem és az agrártámogatási rendszer, <https://www.oee.hu/hirek/agazati-szakmai/agrartamogatas-erdeszeti>.
- [32] Szilágyi, János Ede (2008). Common Agricultural Policy, new rules of WTO and regional equilibrium – Hungarian National Report. *Journal of Agricultural and Environmental Law* 3 (5), 3–18.
- [33] Szilágyi János Ede (2010). Magyar Nemzeti Jelentés a gazdálkodók tevékenységének diverzifikációját érintő jogi ösztönzőkről és jogi akadályokról. *Agrár- és Környezetjog* 5 (8), 3–20.
- [34] Tilki Katalin (2017). A természetvédelem magyarországi helyzete és jogi környezete, a Natura 2000 hálózat. *Belügyi Szemle* 65 (9), 72–88.